

Ersta diakoni
Ersta Vändpunkten

Så hjälper vi barnet!

Att upptäcka barn i förskolan som växer upp i familjer med missbruk

Ett samarbete mellan Ersta Vändpunkten, Bromma förskolor och Bromma socialtjänstförvaltning

Att som barn växa upp i en familj med missbruk, hotar barnets trygghet. Förskolan kan vara barnets enda trygghet och det är därför viktigt att det finns rutiner kring hur vi upptäcker och hjälper dessa barn. Ersta Vändpunkten är en professionell mottagning för barn, unga, föräldrar och andra vuxna som lever i eller har vuxit upp i en familj med missbruk. Verksamheten är organiserad kring och fokuserar på den anhöriges behov. Verksamheten vänder sig även till dig som är verksam i miljöer där barn som växer upp med missbruk vistas.

Förord

Under HT 2019 och VT 2020 har Bromma förskolor deltagit i projektet ”Nya Vägar”, på uppdrag av Stockholms stad och den sociala investeringsfonden. Denna rutin och handlingsplan är anpassad för Bromma stadsdel. Vi vill betona vikten av att alltid se till **barnets bästa** och att ni har en skyldighet att göra en orosanmälan om det finns oro för ett barn.

Inledning

Barn är en medborgargrupp med särskilda behov av skydd och stöd och för vissa barn är det som borde vara det tryggaste det mest otrygga. Barn som växer upp i en beroendefamilj är en extremt utsatt grupp av anhöriga, som behöver upptäckas så tidigt som möjligt för att kunna få rätt stöd och hjälp i sin situation. Detta dokument är sammanställt av Ersta Vändpunkten i samarbete med Bromma kommunala förskolor och Bromma socialtjänstförvaltning. Materialet utgår från FN:s Barnkonvention, som blev svensk lag 1 januari 2020. Barnkonventionen har till uppgift att skydda och stärka barn i situationer som upplevs hota barnets trygghet.

Nedan är ett urval av viktiga artiklar som finns i Barnkonventionen:

- ✓ Barnets bästa ska alltid komma i främsta rum (artikel 3).
- ✓ Barnet har rätt att överleva och utvecklas (artikel 6).
- ✓ Barnet har rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld, vanvård eller utnyttjande av föräldrar/vårdnadshavare (artikel 19).
- ✓ Barn har rätt till vila, lek, fritid och kultur (artikel 31).
- ✓ Barn har rätt att skyddas från olaglig användning av narkotika (artikel 33).

Beroende

När vi i detta material skriver beroende så är det avgränsat till alkohol, narkotika och/eller läkemedel (ett s.k. tablettmissbruk). Beroende är en komplicerad sjukdom som är lokaliserad i hjärnan. Det som kännetecknar ett beroende är att det finns ett sug/begär, kontrollförlust, en ökad toleransnivå och abstinens. Trots märkbara konsekvenser både för individen själv och omgivningen så fortsätter individen att missbruka, då förnekelsen är så stark. I slutet av dokumentet finns det beskrivet hur de olika substanserna påverkar individen fysiskt och psykiskt.

Föräldraförmågan

Föräldraförmågan blir starkt försämrad när en individ är påverkad och denna försämring sker även innan och efter brukandet. Den omvårdnad och trygghet som barnet har behov av uteblir och i vissa fall är det fara för barnets liv.

Nedan finns det listat i punkter, hur föräldraförmågan försämras när föräldern är påverkad:

- ✓ Svårighet att läsa av ansiktsuttryck, sociala signaler och förstå barnets känslor eller sinnestillstånd.
- ✓ Svårighet med perspektivbyten, att kunna sätta sig in i barnets perspektiv. Kan därför misstolka signaler som aggressiva och kan ha svårt att hejda sina aggressiva impulser.
- ✓ Svårighet att upptäcka nya stimuli och en begränsad förmåga att behålla vaksamheten.
- ✓ Svårighet att se vad han/hon själv gör och ändrar inte sitt beteende.
- ✓ Svårt att följa en planering och en nedsatt minnesfunktion.

Tips! En kort föreläsning kring de kognitiva försämringar som sker i samband med berusning finns på: <http://www.anhoriga.se/nkaplay/barn-som-anhorig/korta-forelasningar/att-vilja-men-inte-kunna/>

RUTINER OCH HANDLINGSPLAN

Förskolan kan vara barnets enda trygga plats

De som är mest drabbade i en familj med beroende är barnen och barnets vardag blir ofta oförutsägbar, instabil och farlig. Beroendet brukar vara en familjehemlighet och barnet bär på känslor som skuld, skam, besvikelse och en hjälplöshet inom sig. Det brukar finnas en misstro till omgivningen, barnet har lärt sig tidigt att inte lita på någon. Därför väljer barnet att inte berätta om sin situation hemma.

Beroende innebär en kontrollförlust och gränsöverskridanden. Ett sådant är när föräldern kommer påverkad till förskolan. Både barnet och pedagogerna hamnar i en krissituation som ska hanteras. Det är av stor vikt att tydliga rutiner finns kring en sådan situation och att pedagogerna vet om hur de ska agera i en sådan situation. Handlingsplanen ska vara ett levande dokument som uppdateras vid behov. För att kunna agera på bästa sätt vid en sådan här krissituation bör det vara två pedagoger på plats även vid stängning. Detta för att barnet och föräldern behöver skiljas åt och barnet behöver skyddas i situationen när föräldern konfronteras.

Berusad förälder kommer till förskolan

Misstänker du att föräldern är påverkad, **våga lita på din magkänsla!** Det kan även märkas på **barnets beteende**, genom att barnet agerar annorlunda. I denna svåra situation är det bra om en av pedagogerna är i barnets närhet. Den andra pedagogen fokuserar på den påverkade föräldern. Var **rak, tydlig och gå inte in i diskussion.**

Förslagsvis kan pedagogen säga:

”Hur är det med dig?”.

”Vi ser att du är påverkad och det oroar oss.”

”Vi har som rutin att kontakta den andra föräldern/närstående vid sådana här situationer, så att ditt barn kan komma hem på ett säkert sätt.”

Det går inte att förutse en förälders reaktion på detta och det är vanligt att föräldern känner sig kränkt och ifrågasatt. Tänk på att kommunikationen med en berusad person är komplicerad. Risken att bli manipulerad finns och det kan leda till att du upplever att du tycker synd om föräldern, gå inte in i diskussion. Förslagsvis kan du be den berusade föräldern invänta i ett enskilt rum tills situationen är löst.

- ✓ Förskolan kontaktar den andra föräldern eller annan närstående för att lösa den akuta situationen för barnet.
- ✓ Rektor informeras och gör en bedömning kring den aktuella situationen. I första hand ska den andre föräldern/anhörig komma till förskolan och hämta barnet.
- ✓ Förskolan har ingen rätt att ha hålla kvar barnet om den berusade föräldern går iväg med barnet.
- ✓ Socialtjänst **tel. 08-508 06 113**/Socialjour **tel. 08-508 40 000** kontaktas så att de kan bedöma situationen.

Det finns undantag då personal har rätt att hålla kvar barnet:

- Vid **misstanke om att föräldern kör bil**, att stoppa en person från rattfylla är ett handlande som stöds av lagen.
- Om föräldern skulle **bruka narkotika när ni ser det**.
- **Om ni upplever att det är fara för barnets liv.**

Ensam vid stängning

Oftast är det en pedagog vid stängning och dessa rutiner är utformade utifrån att det är två pedagoger vid stängning. Att vara ensam pedagog innebär en ökad utsatthet. Det blir svårt att ta hand om barnet och samtidigt bemöta den påverkade föräldern. Det kan därför bli så att arbetet för barnets bästa främst sker efter händelsen.

Hot och våld

Att befinna sig i en sådan krissituation som beskrivs ovan är minst sagt problematisk men försök att agera utifrån barnets bästa för att minska barnets utsatthet. Dessa rutiner är utformade utifrån ett barns bästa men vi är också väl medvetna om pedagogernas utsatthet i en sådan här situation. **Känner du dig rädd och hotad** av den påverkade föräldern så agera på ett sådant sätt att din egen säkerhet tillgodoses, ta inga onödiga risker. Försök att uppträda så lugnt som möjligt och inta ett aktivt

lyssnande och håll dig till sakfrågan. Är situationen hotfull **ring polis 112. Likaså om ni upplever att det är fara för ett barns liv!**

Efter hot/våld

Hot och våld ska polisanmälas av arbetsgivaren. Att som pedagog bli utsatt för hot och våld är allvarligt och **det är den som blir utsatt som avgör om det är ett hot**. En känsla av skam eller skuld (gjorde jag rätt?) kan uppstå efter den hotfulla situationen. Det är en traumatisk situation som pedagogen blivit utsatt för och det kan även väcka tidigare trauman, arbetsgivaren är ansvarig för att åtgärder vidtas och att de anställda får hjälp och stöd.

Säkerhetsrutiner på förskolan

När, var och hur kan hot uppstå? Har förskolan kartlagt riskfyllda hot och våldssituationer? Vilka säkerhetsrutiner gäller på er förskola? Vilka förebyggande åtgärder kan vidtas?

Efter krissituationen

Det behöver finnas utrymme för barnet att prata om händelsen och hur det har varit hemma. Det kan dröja innan barnet känner sig tryggt och redo för att prata om det. Var beredd på att du kanske inte får svar på en gång eller att barnet är tyst, tystnad är också ett svar. Underskatta inte din roll som stöd för barnet. Du och förskolan är viktig! Läs mer om hur du kan prata med barnet under rubriken ”Samtal med barn” och ”Öppna frågor”. Förälder/anhörig kan även behöva prata om det som har hänt, hänvisa dem vidare till rektor eller biträdande rektor. **Orosanmälan ska göras skyndsamt!**

Anmälningssplikten

Anmälningssplikten är det svenska samhällets sätt att tydliggöra allas vårt ansvar för omsorg och skydd av alla barn. 1 januari 2013 infördes en förändring i Socialtjänstlagen (SoL) som innebär att anmälningsskyldiga som i sin **verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa** ska skyndsamt göra en anmälan till socialtjänsten. Skyldigheten att anmäla gäller även om familjen redan har kontakt med socialtjänsten. Den som är skyldig att anmäla enligt 14 kap 1§ första stycket SoL kan inte göra en anmälan anonymt. Förskolan har rätt till en återkoppling från socialtjänsten, om utredning har inletts eller ej, det krävs dock att förskolan har uttryckt att de vill ha den informationen redan vid orosanmälan. Det finns en hel del erfarenheter av att familjer flyttar till en annan kommun efter en orosanmälan. Socialtjänsten är skyldig att slutföra inledd utredning, även om familjen väljer att flytta. Det är även möjligt för den nya kommunen tar över ansvaret för utredningen och slutföra den enligt 11 kap 4 § SoL.

- ✓ **Det är barnets behov som är utgångspunkt för om anmälan ska göras eller inte.**
- ✓ Barnomsorgspersonal omfattas av en ovillkorlig anmälningsskyldighet enligt kap 14§1 Socialtjänstlagen. Skyldigheten inträder redan när det finns **misstanke om att barnet far illa.**
- ✓ Anmälan till socialtjänsten **ska ske skyndsamt.**
- ✓ **När ett barn skrivs in på förskolan är det bra att informera föräldrarna muntligt och skriftligt om anmälningsplikten.**
- ✓ Kom ihåg att det är **din oro för barnet som du anmäler, inte föräldrarna.**
- ✓ Rektor skriver under orosanmälan och har till uppgift att vara närvarande, stödjande och deltagande i processen.
- ✓ Råder det en osäkerhet kring anmälningssituationen kontakta **Bromma socialtjänst mottagning: 08-508 06 113**
- ✓ Informera föräldrarna om att en orosanmälan är gjord. **Fråga hur de kommer att bemöta barnet efteråt och hjälp föräldrarna att inta barnperspektivet.**
- ✓ Om det **finns misstanke om våld eller sexuella övergrepp** så ska föräldrarna **inte** informeras om att orosanmälan görs.

Sexuella övergrepp och våld

Vid misstanke om att ett barn blivit utsatt för sexuella övergrepp eller våld (av förälder/nära anhörig) så ska orosanmälan ske utan att förälder informeras. Det finns då en misstanke om brott och polisen behöver säkra bevis och fatta beslut om förhör ska ske innan föräldrarna informeras. Barnet behöver få möjlighet att berätta vad som har hänt utan påverkan från föräldrarna.

Möte inför orosanmälan med förälder

Utgångspunkten i mötet med föräldrarna är att förmedla uppfattningen att alla föräldrar vill det bästa för sina barn. I samtalet med föräldrarna är det viktigt att förmedla att ni känner en oro för barnets situation och avsikten är att hjälpa och stödja barnet och familjen. Vi behöver vara noggranna med att skilja på handling och person. Presentera de observationer som ligger till grund för er oro och var så konkret som möjligt. Det kan vara att föräldern har kommit berusad till förskolan eller att barnet har visat upp tecken. Fråga föräldrarna om vad de tänker kring det ni berättat, delar de oron? Informera om att en orosanmälan kommer göras och att förskolan är skyldig att anmäla när det finns en misstanke att ett barn far illa. Hänvisa gärna till informationen om anmälningsplikt som föräldrarna fick vid inskrivningen. Ta del av föräldrarnas synpunkter. **Fråga hur de kommer att bemöta barnet efteråt och hjälp föräldrarna att inta barnperspektivet.**

Socialtjänsten

När en orosanmälan kommer till Socialtjänsten så är de skyldiga att göra en akut skyddsbedömning inom 24 timmar. I detta skede bedöms det om det finns behov av omedelbart skydd. Socialtjänsten gör också en s.k. förhandsbedömning som är en bedömning av barnets hjälpbehov för att avgöra om en utredning ska inledas eller inte. En sådan ska vara klar inom 14 dagar. I förhandsbedömningen kan socialtjänsten komma fram till att en av föräldrarna har tillräckligt god omsorgsförmåga och då kan socialtjänsten föreslå hjälp och stöd under frivilliga former. En utredning inleds då socialtjänsten har bedömt att det finns risk för missförhållanden. Den ska vara klar inom max 4 månader, en utredning avslutas ofta med ett erbjudande om hjälp och stöd i frivilliga former.

Självreflektion

Det finns olika faktorer som påverkar din egen hållning och benägenhet till att agera.

- ✓ Nedan finns förslag på faktorer som kan ha en inverkan:
- ✓ Hur är mitt eget förhållande till alkohol? Har jag ett beroende?
- ✓ Är jag uppvuxen i en missbruksmiljö? Finns det någon i min närhet med denna problematik?
- ✓ Finns det en risk att jag identifierar mig för mycket med föräldrarna?
- ✓ Hur hanterar jag en konfliktsituation?
- ✓ Hur är min syn på Socialtjänsten? Vad har jag för tidigare erfarenheter av orosanmälningar som gjorts till Socialtjänsten?

Samtal med barnet

När ett barn märker att deras problem är möjliga att prata om, att de blir tagna på allvar, så får de mod. Var lyhörd för barnets sätt att tänka, kommunicera och agera. Vad är det barnet förstår och inte förstår?

I samtal med barn är det bra att komma ihåg att vi har en mun och två öron. Det betyder att vi ska lyssna dubbelt så lång tid som vi talar. Barnet är en unik individ och har sitt eget sätt att reagera, uttrycka sina känslor och förhålla sig till sin situation och omgivning. Alla samtal ska utgå ifrån barnets individuella behov och förutsättningar. Barnet behöver få utrymme att berätta, uttrycka sina känslor och i den mån det går, få svar på sina frågor.

- ✓ Berätta för barnet att det inte bär skuld till problem som vuxna har.
- ✓ Tala inte nedsättande om föräldrarna.
- ✓ Familjeloyaliteten är stark, att berätta kan kännas som att förråda sin egen familj. En otrygg anknytning är minst lika stark som en trygg.
- ✓ Ställ öppna frågor som: **när, var, vad, vem och hur**. Frågor som innehåller orden **berätta och förklara** kan vara hjälpsamma.

- ✓ Undvik frågor som **varför**, då de kan uppfattas som anklagande och barnet blir mer försvarsinriktat.
- ✓ En vanlig slutsats hos ett barn oavsett problem som finns i familjen, är att det är barnet självt som det är fel på.
- ✓ Det är viktigt att inte bagatellisera eller avfärda det barnet säger.

Öppna frågor

I samtal med barn är det bra att ställa öppna frågor och att det finns en nyfikenhet. Exempel på öppna frågor är: **när, var, vad, vem och hur**. Öppna frågor gör att barnet berättar mer och barnets möjlighet att ge sin egen version maximeras. Frågor som innehåller orden **berätta och förklara** kan vara hjälpsamma. **Undvik frågor som varför**, då de kan uppfattas som anklagande och barnet blir mer försvarsinriktat. Fokus ska vara på det som barnet själv anser är svårt och känner sig orolig inför. Fråga barnet om hur situationen ser ut hemma just nu, om något har förändrats som gör att barnet känner sig t ex. rädd för att gå hem. **Barnet behöver veta att det finns hjälp både till barnet och till föräldern**. Det är värdefullt att förmedla till barnet att:

- ✓ det är inte ditt fel att mamma eller pappa missbrukar/är beroende
- ✓ du är inte ensam
- ✓ det är inte ditt ansvar, det är andra vuxna som ska hjälpa föräldern

Föräldrar

Missbruk och riskbruk är ett tabubelagt ämne. Föräldramöten är ett allmänt forum där information om barns upplevelser av vuxnas användning av berusningsmedel kan lyftas. Folkhälsomyndigheten har gjort en kort film, där barn intervjuas kring deras tankar om alkohol <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/v/vad-ska-du-dricka-nar-du-blir-stor-barns-roster-om-alkohol-och-vuxnas-drickande-film-/>

Att få vuxna att reflektera över hur deras drickande påverkar deras föräldraförmåga är viktigt. Förslagsvis kan föräldrarna reflektera över hur mycket de tycker att en barnvakt kan dricka när de tar hand om deras barn?

Förälder och beroende

Att som barn ha en förälder som är beroende gör att hemmiljön kan upplevas som otrygg. Den beroende brottas mellan olika sinnestillstånd att vara påverkad, ha abstinens och vara nykter. För barnet blir det en känslomässig berg- och dalbana. De allra flesta försöker skydda sitt barn från konsekvenserna av beroendet och barnet får ofta andra förklaringar när föräldern har druckit/drogat, t ex. att föräldern är trött, har smärta, är stressad eller har problem på jobbet. Genom att låta bli att tala om det verkliga problemet, så intalar man sig att problemen inte finns. Detta i

sin tur gör att barnet måste försöka komma på varför föräldern är konstig.

Medberoende

Ordet medberoende är problematiskt och vi på Ersta Vändpunkten använder inte medberoende som ett begrepp när vi pratar om barn. Barnen är beroende av sin förälder och **agerar utifrån sina överlevnadsstrategier**. Medberoende grundar sig i ett anhängskap till den beroende och att den anhöriga har i sin vilja att hjälpa den beroende gjort avkall på sina egna behov för att underlätta den beroendes svåra tillvaro. Den anhöriga föräldern pendlar mellan besvikelse, oro, ilska och hopp om nykterhet. Det bör finnas en medvetenhet om att den medberoende föräldern kan vara så indragen i den andra förälderns beroende att det påverkar förälderns möjlighet att ge barnet det stöd och den uppmärksamhet som barnet är i behov av.

Ersta Vändpunkten

Ersta Vändpunkten är en länsövergripande verksamhet som vänder sig till de anhöriga i familjer med ett missbruk i form av alkohol, tabletter eller droger. Till Ersta Vändpunkten kommer barn, föräldrar, unga vuxna, vuxna och andra anhöriga för att få hjälp i sin situation. Verksamheten vänder sig även till dig som är verksam i miljöer där barn som växer upp med missbruk vistas. Alla som arbetar på Vändpunkten har tystnadsplikt. Vid kännedom om eller misstanke att ett barn far illa upphör tystnadsplikten och anmälningsskyldigheten träder in. Ring eller maila oss så bestämmer vi tillsammans vilken hjälp som passar er bäst. Tel. 08-714 62 16 alt maila till vandpunkten@erstadiakoni.se Mer information om oss finns på vår hemsida www.erstavandpunkten.se

Ersta Vändpunkten erbjuder:

- ✓ Gruppverksamhet/pedagogiska program från 4 år och uppåt
- ✓ Rådgivning
- ✓ Familjesamtal/Beardslee familjeintervention
- ✓ Krisstöd
- ✓ Kollo
- ✓Handledning
- ✓ Psykoterapi

Hur upptäcka barnet?

Barnets sårbarhet, ålder, missbrukets omfattning och familjens sammansättning har betydelse för hur omfattande konsekvenserna blir för barnet. Barn som far illa reagerar olika, många spädbarn och förskolebarn som far illa visar inga tydliga tecken alls till en början, trots att deras hälsa och utveckling riskerar att ta skada. Hjärnans utveckling påverkas långt innan barnet visar upp något tecken eller symtom. En del

barn har synliga fysiska skador, beteendeförändringar, är utåtagerande eller passivt, har en social omognad eller är alltför ansvarsfull. Dålig hygien, ovårdade kläder, försenad språkutveckling, nedstämdhet, ångest, sömnsvårigheter och psykosomatiska symtom kan förekomma. Missbruk påverkar familjens omvårdnad av barnet och ett barn kan vara mycket hungrigt på förskolan, speciellt efter helgen. De kan även vara trötta och smutsiga efter helgen när de kommer till förskolan. Ofta försöker barnet skydda sina föräldrar och i tidig ålder tar de ansvar för föräldern. Barnet kan vara hyperobservant när föräldern kommer för att hämta barnet från förskolan. Barn som hålls hemma från förskola i perioder kan vara utsatta för omsorgssvikt. Barnet kan hållas hemma på grund av att föräldern ”behöver ha barnet hos sig” eller att det inte finns någon ork eller förmåga att ta barnet till förskolan. Barn som försummas kan sakna rutiner och barnets liv brukar präglas av en oförutsägbarhet. Barn som hålls hemma från förskola i perioder kan vara utsatta för omsorgssvikt. Det är därför viktigt att förskolan följer sina rutiner och kontakter föräldrar som inte anmält barnets frånvaro utan bara uteblivit. **Detta ska ske samma dag som barnet är frånvarande.**

Symtom

Barn reagerar olika på stress i hemmet, vilket gör att signalerna som barnet visar upp i förskolan kan variera. Vid tidig ålder är kroppsspråk och mimik barnets verktyg för att kunna uttrycka både sina känslor, vilja och önskemål. Barnets reaktioner sker i nuet och att observera barnets beteende och olika reaktioner ger information om barnets mående som barnet inte kan förmedla verbalt. Ett yngre barn kan visa upp symtom som sömn- och matstörningar eller att de är sena i sin kroppsutveckling. Det är svårt att säga en exakt ålder då ett barn kan berätta om händelser de upplevt. Vid två, tre års ålder kan de sätta ord på de känslor som väckts. Vid ungefär fyra års ålder kan barn berätta om upplevelser och erfarenheter på ett mer detaljerat och sammanhängande sätt.

Det är vanligt att barn aktivt försöker dölja att de far illa och därför är extra skötsamma och anpassningsbara. Detta gör att de kan bli svårare att upptäcka. Det är viktigt att ha i åtanke att barn som lever i familjer med missbruk kan även vara utsatt för fysisk/psykiskt våld och/eller sexuella övergrepp.

Tecken på känslomässig otillgänglighet i föräldrabarnrelationen

- ✓ Barnet blir känslomässigt avvisat av föräldern.
- ✓ Barnet ignoreras aktivt av föräldern.
- ✓ Föräldern hotar barnet med ”förlust av kärlek” och/eller att barnet kommer mista viktiga relationer.
- ✓ Föräldern/föräldrarna hotar gå ifrån eller lämna bort barnet.
- ✓ Barnet hotas med våld.

- ✓ Barnet beskrivs på ett kränkande sätt.
- ✓ Barnets föräldrar är bara i begränsad omfattning i stånd till att reagera på barnets känslor, signaler och behov.
- ✓ Vid upprepade tillfällen avvisar föräldern/föräldrarna barnet eller svarar inte adekvat på dess kontaktförsök vid upprepade tillfällen visar föräldern/föräldrarna att den/de inte förmår att möta barnet ”på dess nivå”.

Tecken på försummelse

- ✓ Barnet hålls i perioder hemma på grund av att föräldern ”behöver ha barnet hos sig”.
- ✓ Barnet blir hindrad samvaro med andra barn och/eller andra vuxna.
- ✓ Barnet passas av ett stort antal skiftande eller tillfälliga vuxna.
- ✓ Barnet blir ofta passat av större syskon eller av andra barn.
- ✓ Barnet har varit med om att förälder/föräldrarna misshandlats eller upplevt annat våld i hemmet.
- ✓ Barnet har ofta passats av personer som varit påverkade av alkohol, narkotika eller psykofarmaka.
- ✓ Barnets dagliga liv är präglad av oförutsägbarhet.

Tecken på fysisk vanvård

- ✓ Barnet får skrika väldigt länge innan det tas upp.
- ✓ Byts inte blöja som det skall.
- ✓ Verkar smutsigt och luktar illa.
- ✓ Har inte för årstiden adekvat klädsel.
- ✓ Verkar ovanligt hängig och trött.
- ✓ Går inte upp i vikt, utan att det finns någon organisk orsak.
- ✓ Blir lämnat ensam utan vuxen tillsyn.
- ✓ Hämtas inte från förskolan.
- ✓ Är borta från förskolan utan att föräldrarna hör av sig.
- ✓ Får för lite mat eller endast oregelbundet.
- ✓ Får för mycket mat.
- ✓ Föräldrarna sköter inte BVC kontrollerna och/eller går inte till doktorn med barnet vid sjukdom.

Kroppsliga tecken på fysiska övergrepp

- ✓ Brott på armar, ben, revben, huvud och dylikt
- ✓ ”Oförklarliga” blåmärken, oförklarliga brännsår
- ✓ Märken efter människobett, märken efter fysisk bestraffning
- ✓ ”Oförklarliga” rodnader och irriterade hud partier
- ✓ Rivmärken eller hud avskrapningar kring mun, läppar, ögon eller genitalier.

Barnet kan även visa upp dessa tecken:

- ✓ Svårt att koncentrera sig på sina uppgifter
- ✓ De är trötta
- ✓ De har svårt att komma i tid
- ✓ Verkar nedstämd och initiativlös
- ✓ Står utanför det sociala samspelet
- ✓ De överreagerar känslomässigt i bagatellartade situationer
- ✓ Oro vid stängningsdags, söker sig till vuxna

Stärka barnet i förskolan

Barn från familjer med missbruk behöver få hjälp med att förstå sig själv och sina reaktioner. De behöver en ordning och struktur i sin vardag. Sagor är ett bra sätt för barnen att bearbeta svåra saker i livet och de ger en förståelse. Genom sagan kan barnet möta livets verklighet och bearbeta det som känns skrämmande och svårt att hantera. Med hjälp av sagor och sagofigurerna får barnen möjlighet att prata om sina egna erfarenheter och olika slags känslor genom sagogestaltningen. Sagan måste ha ett lyckligt slut så att barnet får en tilltro till livet trots hemska saker som har hänt. Använd gärna barnboken "Emmas hemlighet" som Stockholm stad och Ersta Vändpunkten har gjort. Det finns även handledningsmaterial till pedagogerna, där det finns beskrivet hur de kan utforska boken tillsammans med barnen. Det är vanligt att förskolebarn som har varit med om traumatiska händelser upprepar och gestaltar det i sina lekar eller i teckningar.

Barnombud inom förskolan

Barnombud behövs i samtliga verksamheter som är i kontakt med barn. Inom förskolorna så ska barnombuden verka för att barnperspektivet stärks i allt arbete på förskolan och att barnens olika behov uppmärksammas. Barnombuden har till uppgift att agera som en stödfunktion och uppmärksamma barnets situation, utsatthet och påminna pedagogerna om att ha barnet och dess rättigheter som utgångspunkt och bistå med kunskap och inspiration.

Barnombudsamordnare

Ansvarig för barnombuden är barnombudsamordnaren. Barnombudsamordnarens roll är att vara till stöd för barnombuden och sammankalla två gånger per termin till barnombud/nätverksträff och boka in föreläsare eller bestämma teman till träffarna.

Beroendeframkallande substanser

Alkohol är i Sverige en socialt accepterad drog och det finns få alkoholfria zoner. Gränserna för **när** och **var** vi dricker alkohol har flyttats, vilket påverkar barns uppväxt. Vuxna kan ha svårt att acceptera att barn påverkas av de vuxnas intag av alkohol, det är därför viktigt att det finns forum att diskutera detta, forum där barnens röst blir hörd. Alkohol har den effekten att den förstärker eller avlägsnar vårt beteende, upplevelser och känslor, oavsett individ ålder eller kön. Vid ett alkoholberoende så riskerar individen att utveckla både fysisk och psykisk ohälsa och sociala problem. De kroppsliga tecknen som kan uppstå är: hjärtsjukdomar, leverskador, cancer, mag- tarmsjukdomar eller nervskador. Psykiska tecken: depression, delirium tremens, alkoholhallucinationer, alkoholpsykos och alkoholdemens.

Narkotika är ett samlingsnamn för illegala rusmedel av olika sorter. Nya droger framställs hela tiden och det är svårt att följa med i den snabba utvecklingen. Ett narkotikaberoende påverkar kroppen både fysiskt och psykiskt. Under respektive drog finns det beskrivet vilka kroppsliga och psykiska tecken respektive drog kan framkalla. Nedan presenteras några av de preparat som brukas i vårt samhälle.

Cannabis (hasch och marijuana)- Kroppsliga tecken: stora pupiller, blodsprängda ögon, hängande ögonlock, hastig puls och blodtryck eller illamående. Psykiska tecken: svårt att hålla samman tankar, minnesstörningar, svårighet med tidsintervall, upprymdhet med fnittrighet eller förvirring. Efter en lång tids missbrukande brukar cannabissmissbrukaren uppvisa en långdragen trötthet, bristande intresse för omvärlden, misskött hygien, förvrängd logik eller personlighetsförändringar.

Kokain – Kroppsliga tecken: vidgade pupiller, hög puls, hastig andning, rinnande näsa, rastlöshet eller rivande för att få bort inbillade kryp. Psykiska tecken: upprymdhet, personen är ”speedad”, har ett osammanhängande tal, försämrad koordinationsförmåga, hallucinationer eller förvirring.

Amfetamin - Kroppsliga tecken: kraftigt vidgade pupiller, svettningar, muntorrhet med ett smackande för att öka saliv, kramper, darrningar, stereotypa beteenden eller rastlöshet. Psykiska tecken: nervöst och retligt beteende, osammanhängande tal, oro eller förvirring.

Kat är ett central stimulerande och aptütdämpande drog med effekter som är något svagare än amfetaminets. Tuggandet av kat är en social tradition i länder som Etiopien, Jemen och Somalia. De kroppsliga tecken som kat kan framkalla är ökad puls och förhöjt blodtryck, ökad andning, törst, förstörade pupiller eller hyperaktivitet. Psykiska tecken: pratsamhet, förhöjd självuppfattning, rastlöshet, oro, retlighet, aggressivitet eller förvirring och förföljelsetankar.

Opioider (heroin och morfin) Kroppsliga tecken: små pupiller, hängande ögonlock, svårighet att stå på benen, illamående, långsam puls eller långsam andning. Psykiska tecken: likgiltighet eller sömnhet, sluddrande tal, kontaktsvårigheter eller nedsättning av smärtekänsligheten.

Benzodiazepiner t ex. Immovan, Zolpidem, Stilnoct och Stesolid dämpar oro och ångest och har en lugnande effekt. Kroppsliga tecken: normal pupill med långsam ljusreaktion, långsamma reflexer, slapp muskulatur, darrningar, muntorrhet, yrsel eller ytlig andning. Psykiska tecken: eufori, dåsigheit, sluddrande tal och stamning, humörsvängningar eller hallucinationer.

Läkemedel som missbrukas är oftast receptbelagda och narkotikaklassade och delas upp i benzodiazepiner eller opiater. När det finns ett tablettberoende så finns det allmänna tecken att uppmärksamma: Personen upplevs som berusad men luktar inte sprit. Det finns en avstängdhet i mötet med personen och det finns inte en mottaglighet till det ni säger. Det kan uppstå humörsvängningar, aggressivitet eller så är personen extremt trött. Tider följs inte och personen uteblir på möten.

Opiater t ex. Citodon, Tramadol, OxyContin och Fentanyl, är smärtstillande och dämpande för det centrala nervsystemet. Kroppsliga tecken: sammandragna eller små pupiller, stirrande blick, hängande ögonlock, svårigheter att stå på benen, långsam andning och puls, eller illamående och kräkningar. Psykiska tecken: likgiltighet eller sömnhet, sluddrande tal, kontaktsvårigheter eller nedsättning av smärtekänsligheten.

Tobaksberoende

Rökning orsakar sjukdomar framför allt i hjärta, kärl och lungor, samt flera typer av cancer. Barn som utsätts för passiv rökning drabbas oftare av astma och luftvägsinfektioner. Det finns ett samband mellan passiv rökning och öroninflammation hos barn. Barnens kropp tar upp ämnen från tobaksröken i högre koncentrationer än vuxna vid samma exponering. Små barn är extra känsliga och passiv rökning kan leda till plötslig spädbarnsdöd.

Litteraturförteckning

- (red), F. A. (2012). *Barn i familjer med missbruksproblem*. Lund : Studentlitteratur.
- Atle, D. (1997). *Barn och trauma*. Stockholm: Studentlitteratur.
- Iwarsson, P. (2011). *Samtal med barn och ungdomar* . Stockholm : Gothia förlag AB.
- Jansson M, L. A.-M. (2011). *Mod och mandat- ny lagstiftning stärker barn som anhöriga. Har vi modet att möta dem?* . Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset .
- Leissner, T. (2007). *Alkohol ett psykosocialt, beteende- och samhällsvetenskapligt perspektiv*. Malmö: Studentlitteratur.
- Lucas, & Otterman. (u.d.). *Våga se, våga agera*. Stockholm: Allmänna Barnhuset.
- Lundén, K. (2010:5). *Att identifiera omsorgsvikt hos förskolebarn*. Stockholm: Allmänna Barnhuset.
- Schultz, M. R.-H. (2010). *Kan vi prata med barn om allt?-de svåra samtalen*. Lund: Studentlitteratur.
- Socialstyrelsen. (2009:ISBN 978-91-86301-74-3). *Barn och unga i familjer med missbruk- vägledning för Socialtjänsten och andra aktörer*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2013:ISBN978-91-7555-102-9). *Barn som far illa eller riskerar att fara illa*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen.(2018-11-14)*Att samtala med barn- kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*. Socialstyrelsen.
- Välfärdscenter, N. (2012;ISBN 978-87-7919-077-1). *Alkoholbruk och skador på andra*. Nordens välfärdscenter.

Vill ni få kontakt med oss som har arbetat med projektet:
Jeanette Haglund Svensson, Bo Blåvarg & Oskar Palmback
jeanette.h.svensson@erstadiakoni.se
bo.blavarg@erstadiakoni.se
oskar.palmback@erstadiakoni.se

Ersta Vändpunkten är ledande inom landet på området stöd till närstående till missbrukande och beroende. Verksamheten har funnits i över 30 år och är en del av Ersta diakoni som är en ideell förening som bedriver sjukvård, sociala verksamheter, utbildning och forskning professionellt och non-profit.